

De metamorfose van de wereld

– Klaas van der Zwaag –

Transparant 11.1 (2000) 30-31

n.a.v. Peter Conrad, *De metamorfose van de wereld. De cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw* (Amsterdam: Anthos/Manteau, 1999), 895 blz., fl. 125,00.

Op adembenemende wijze heeft de Engelse schrijver Peter Conrad de cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw in al zijn facetten beschreven, of liever gezegd met pennenstreken tot een bont schilderij gecomponeerd. Het is onmogelijk om een samenvatting van dit grootse werk te geven. Dat kan in principe van weinig dikke boeken, maar in dit werk is zoveel cultureel materiaal verzameld uit zoveel takken van wetenschap en kunst, dat ik maar enkele algemene lijnen kan aangeven. Eerst iets over de auteur.

Conrad, geboren in 1948 in Tasmanië, is schrijver, wetenschapper en criticus en doceert sinds 1973 aan Christ Church in Oxford. Hij schreef over Engelse literatuur en een cultuurgeschiedenis van Amerika. Het boek *De metamorfose van de wereld*, met als ondertitel *de cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw*, klinkt veelbelovend maar maakt die pretentie ook waar. Alle soorten van cultuuruitingen krijgen daarin een plaats: literatuur, beeldende kunst (diverse stromingen daaruit), film, muziek (Schönberg, Berg, Strawinsky etc.), wetenschap (ontwikkelingen in natuurkunde en psychoanalyse, enz. enz.), filosofie, psychoanalyse, bouwkunst. Letterlijke vele honderden cultuurproducten zijn in dit handboek verzameld en in dwarsverbanden met elkaar vergeleken. Het boek is volgens de schrijver dan ook meer dan een cultuurhistorisch werk. “Het gaat veeleer over de manieren waarop het leven de laatste honderd jaar is veranderd en het zoekt in kunst naar tekenen van die veranderingen, aangezien kunstenaars hun tijdperk interpreteren en vastleggen.” De definitie cultuur dient volgens de auteur alle menselijke activiteiten te omschrijven die niet direct natuurlijk zijn.

De twintigste eeuw behelst volgens Conrad in vele opzichten een breuk met het verleden. Voor christen-historici is het belangrijk om te constateren dat de twintigste eeuw de trekken vertoont van een antihistorische eeuw, zozeer is zij gericht op de toekomst en nieuwe ontwikkelingen. Moderniteit betekent voor de auteur de versnelling van de tijd. De beschrijving van de stedelijke samenlevingen van Wenen, Moskou, Berlijn, Parijs, New York [31] en Tokio neemt een grote plaats in in zijn werk. In deze metropolen wordt het moderne leven in al zijn facetten beleefd en vinden er allerlei moderne experimenten plaats. Moderniteit wil zeggen dat de heroïsche durf van onze eeuw een streep haalt door het verleden. De nieuwe mens is ontstaan en het einde van de geschiedenis wordt toegejuicht. Tijd en ruimte werden al afgerekend door Einstein, de techniek maakte de aardpool steeds kleiner, maar in twee wereldoorlogen vchten mensen elkaar dood en bleek dat de verwachte nieuwe mens een wilde bleef, zo schetst Conrad de paradox. Techniek heeft evenveel ellende als zegeningen gebracht. “Door te ontkennen dat God verantwoordelijk is voor de schepping, brak de moderne tijd de wereld af. De atoombom was haar dubbelzinnige overwinning”, aldus de schrijver.

Er blijft weinig over voor de waardigheid van de mens, zo constateert Conrad op grond van diverse uitingen van schrijvers, kunstenaars en filmmakers. De leegte, de consumptieve kuddementaliteit, de seksuele verloedering die ook uit de moderne cultuur tot

ons komt is iets wat het lezen van dit boek niet altijd prettig maakt. De moderne mens neemt toe in kennis en wetenschap maar met zijn bestemming is hij niet in het reine gekomen. Hij stortte zich energiek in een toekomst die volgens de schrijver Kundera nooit meer was dan een apathische leegte. De schilderkunst streefde ernaar uit te komen bij het niets, het 'modernste van alle eindpunten, en het lijkt wel of het in de kunst steeds leger moet worden. Futuristen, dadaïsten, kubisten en surrealisten vernietigden – theoretisch en op het palet – op schokkende en subversieve wijze de werkelijkheid en bouwden een nieuwe onkenbare en zin- en doelloze wereld op.

Conrad schetst de achtergronden van het moderne tijdperk op een huiveringwekkende wijze het leven in de beide Amerika's, de verschrikkingen van de nazi-tijd, de revolutie in Rusland, de cultuur van Japan en andere landen van binnenuit wil begrijpen, leze dit boek. Het boek geeft een treffende weergave van wat we zouden willen noemen de geest van de (moderne) tijd. Het boek is niet snel door te nemen omdat de stijl compact, briljant en niet direct gericht is op het geven van informatie, hoewel er ongelooflijk veel feiten worden meegedeeld. Het boek probeert vooral van binnen uit de levensovertuigingen van de moderne tijd in al zijn facetten en diepte(punten) te weten te komen. De waarde van het boek is dat het inzicht geeft in de metamorfose van de wereld waarin we leven. Er is een wisselwerking tussen een sterk veranderde wereld en de cultuuruitingen die daar een weerspiegeling van zijn. Zo de cultuur is, zo zijn ook de culturele voormannen, maar ook omgekeerd: het zijn de geestelijke voortrekkers die de trend en de inhoud van de cultuur bepalen. Het boek van Conrad is degelijk uitgegeven en voorzien van talloze illustraties die functioneel zijn. Er is wel één belangrijk kritiekpunt. Ik mis in het geheel de christelijke cultuuruitingen. Bestaan er geen christenen in de moderne cultuur en hebben zij niets gepresteerd? Ik geef toe dat christelijke cultuuruitingen in de totaliteit van de moderne cultuur een marginale plaats innemen, maar ze mogen toch niet verontachtzaamd worden. Het bevestigt alleen maar de gedachte dat de moderne cultuur per definitie onchristelijk is.